

Міжнародна наукова конференція «Слов'янський ідентитет: спільне коріння і спільне майбутнє – парадигма ХХІ століття»

21 травня 2009 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбулася Міжнародна наукова конференція, присвячена Дню слов'янської писемності і культури «Слов'янський ідентитет: спільне коріння і спільне майбутнє – парадигма ХХІ століття». Її організаторами виступили НАН України: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (ІМФЕ); Український комітет славистів (УКС); Інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Товариство «Україна – Болгарія».

Конференція працювала у пленарному та секційному режимах. У її роботі взяло участь 60 науковців з України, Білорусі, Болгарії, Сербії, Туреччини. Серед них: 1 академік НАН України, 3 члени-кореспонденти НАН України; 1 член-кореспондент Академії мистецтв України; 19 докторів наук; 18 кандидатів наук, а також молоді вчені, здобувачі, аспіранти. Мовознавці, історики, бібліотекознавці, релігієзнавці, книгознавці, культурологи, педагоги, психологи, педагоги та ін. репрезентували такі установи та організації: НАН України: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського; Інститут археографії і джерелознавства ім. М. С. Грушевського; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні; Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка; Інститут археології, а також інституту філології та журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Київський славистичний університет; Державна наукова установа «Інститут мистецтвознавства, етнографії і фольклору ім. К. Крапивы» НАН Білорусі; Інститут чеської мови Академії наук Чеської Республіки; Канадський інститут українських студій Університету Альберти в Едмонтоні; громадська організація Товариство «Україна – Болгарія» та ін.

Загалом учасникам зібрання було запропоновано 56 доповідей.

Зі вступним словом до учасників наукового форуму звернувся академік-секретар Відділення історії, філо-

софії та права НАН України, генеральний директор Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, голова Українського комітету славистів, акад. НАН України **О. С. Онищенко**. Він наголосив на актуальності тематики, винесеної на обговорення, зосередив увагу на ключових проблемах і завданнях українського слов'янознавства. Було, зокрема, відзначено, що Український комітет славистів, Міжнародний комітет славистів, де нині головує Білорусь, розпочав формування тематики XV конгресу славистів, який відбудеться 2013 р. в Мінську. УКС має запропонувати актуальні теми сучасної лінгвістики, літературознавства, фольклористики, мистецтвознавства, етнології, історії славистики та ін. для обговорення на черговому форумі. Пропозиції необхідно надіслати на адресу УКС вже влітку цього року.

На пленарному засіданні з оглядовими, аналітичними доповідями виступили: завідділу структурно-математичної лінгвістики Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні, чл.-кор. НАН України **Н. Ф. Клименко** («Збереження національної самобутності слов'янських мов у добу глобалізації»); завідділу культури слов'янських народів Державної наукової установи «Інститут мистецтвознавства, етнографії і фольклору ім. К. Крапивы» НАН Білорусі, д-р філол. наук **О. В. Морозов** («Закономерности и модификации современного функционирования фольклора у восточных славян»); завкафедрою Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, заст. голови Українського комітету славистів, д-р філол. наук **Л. І. Шевченко** («Літературна мова в культурній ідентифікації слов'ян: історичний контекст і сучасність»); проф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д-р філол. наук **Д. Айдачич** («Напрями змін ідентичності слов'ян: прогностичний погляд») (Сербія); проф. Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д-р філол. наук **П. В. Рудяков** («Взаємодія «нової» слов'янської та спільної європейської ідентичності в процесі розширення Європейського Союзу (на матеріалі народів Південно-Східної Європи)»; в. о. завідділу структурно-математичної лінгві-

тики Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, д-р філол. наук **Є. А. Карпіловська** («Сучасна українська словотворчість у загальнослов'янському контексті») (з електронною презентацією); співробітниця Інституту чеської мови Академії наук Чеської Республіки, доц. **Павла Валчакова** («Славянское языкознание – чешские научные работы 1999–2009 гг.») (Чехія); викладач Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, канд. філол. наук **Х. Манолакiв** («Кирило і Мефодій та Болгарське Відродження») (Болгарія).

Низка виступів на пленарному засіданні була присвячена ювілеям. Заввідділу давньоруської та середньовічної археології Інституту археології НАН України, чл.-кор. НАН України **О. П. Моця** у доповіді «Українське» та «малоросійське» в «Записках о Южной Руси» Пантелеймона Куліша» звернувся до маловивчених сторінок творчості українського письменника і культурного діяча, котрому в цьому році виповнюється 190 років від дня народження. Як історик і археолог О. П. Моця віднайшов нові ракурси творчості П. Куліша. Вони засвідчують інтерес письменника до проблем національної ідентичності, усвідомлення людиною себе як частини певної спільноти, її прагнення до вироблення національного ідеалу, до підсвідомого збереження своєї національної окремішності, культури, історії як неформованого протесту проти уніфікації духовної культури свого народу, спроби розчинення та поглинання її іншою культурою.

О. П. Моця характеризує творчість «талановитого поета і прозаїка, автора першого українського історичного роману, батька українського художнього перекладу, одного із найкращих знавців тогочасної української мови», звертається до його «Записок о Южной Руси», адже саме вони дали змогу письменникові увійти до плеяди найвідоміших на той час етнографів – дослідників півдня Російської імперії.

Важливе місце, наголосив доповідач, у вивченні проблеми самоусвідомлення кожного народу, в т. ч. й українського, займає питання встановлення історії власних самоназв. У цьому сенсі становить інтерес використання П. О. Кулішем термінів «малоросійський» і «український». У «Записках о Южной Руси», в інших працях обидва ці терміни для автора є ідентичними. Термін «український» стає пріоритетним лише у творчості Т. Г. Шевченка та інших вітчизняних дослідників, митців, політичних і громадських діячів, котрі жили і творили у пізніші часи.

На завершення чл.-кор. НАН України О. П. Моця робить висновок: П. О. Куліш, як один із найблискучіших представників української інтелігенції, аналізуючи етнографічні та загальноісторичні проблеми автохтонів, в основному, використовував два терміни – «український» і «малоросійський» – практично в пропорції один до одного і як синонімічні поняття. Лише Т. Г. Шевченко «можна сказати, й рішив се питання, як мають себе називати його земляки».

Нинішній рік проходить під гаслом 200-річного ювілею М. В. Гоголя. До цієї знаменної дати в НБУВ побачили світ дві високофахові наукові праці: *Супронюк, О. К. Н. В. Гоголь и его окружение в Нежинской гимназии: Библиографический словарь [Текст] / О. К. Супронюк / ред. А. И. Рейтблат, предисл. Ю. В. Манна. – К. : Академперіодика, 2009. – 252 с.; [24 с. : библиогр.]; [илл.]; та *Супронюк, О. К. Литературная среда раннего Гоголя [Текст] / О. К. Супронюк. – К. : Академперіодика, 2009. – 180 с.* На конференції цей науковий доробок представила сама авторка – ст. наук. співробітник НБУВ, канд. філол. наук **О. К. Супронюк**. Обидві праці одержали високу оцінку в професійних колах і становлять безперечний інтерес для всіх, хто цікавиться творчістю геніального українського і російського письменника, мислителя.*

Не можна відмовити в оригінальності доповіді, виголошеної доц. Київського славистичного університету, канд. філол. наук **В. О. Захаржевською**: «Творчість Ніколи Вапцарова і Україна (до 100-річчя від дня народження)». Доповідачка розповіла про болгарського поета, який прожив коротке, але бурхливе життя і був страчений фашистами у 1942 р. На превеликий жаль, й досі його творчості не дано належної і, головне, справедливої оцінки.

Вперше у роботі традиційної наукової конференції взяла участь представники Товариства «Україна – Болгарія». У доповіді його президента **Ю. І. Сєдих** та віце-президента, канд. іст. наук **М. В. Знаменської** було детально охарактеризовано діяльність цієї громадської організації, розкрито її вагомий внесок у розвиток традиційно добрих відносин між українським і болгарським народами. Організація існує з середини минулого століття. Раніше це було українське відділення Товариства радянсько-болгарської дружби. Нині Товариство активізувало свою роботу, стало ініціатором кількох нових проектів. Так, його члени мають намір упорядкувати залишки поховань учасників балканської війни 1877–1878 рр. на Старогоспiтальному кладовищі у Києві та встановити на ньому пам'ятний знак. Це шана не тільки болгарським, а й українським воїнам, які перебували у складі військових частин, що носили назву українських міст. Чимало солдат тієї війни пішло з життя від ран у Київському військовому госпіталі. Їх поховано на Звіринецькому кладовищі.

Комп'ютерне забезпечення пленарного засідання здійснювалося керівником Центру бібліотечно-інформаційних технологій, канд. техн. наук **Л. Й. Костенком**.

На першій секції «Ідентичність слов'янських народних традицій» (науковий керівник – заввідділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ, канд. філол. наук Л. В. Вахніна; учений секретар – мол. наук. співробітник тієї ж установи, канд. філол. наук В. Д. Головатюк) учасники конференції з особливою увагою вислухали доповіді: «Проблеми національної специфіки українського фольклору» (**С. К. Росовець-**

кий, проф. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д-р філол. наук); «Ідентичність слов'янських народних традицій та сучасна європейська цивілізація» (**Л. К. Вахніна**, заввідділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ, канд. філол. наук); «Збереження і вивчення усної народної культури слов'ян в Угорщині» (**Л. Г. Мушкетик**, пров. наук. співроб. відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ, канд. філол. наук); «Ідентичність традиції, або сербські історико-документальні тужбалиці та українські пісні-хроніки як типологія жанру» (**О. О. Микитенко**, пров. наук. співроб. відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ, канд. філол. наук); «Мотив оленя в індоєвропейській та слов'янській міфології» (**Н. Р. Михайлова**, архівіст Інституту археології НАН України) та ін. Значний інтерес аудиторія виявила до доповіді **Гусейна Ойлюпінара**, аспіранта Канадського інституту українських студій Університету Альберти в Едмонтоні – «Образ чужинця в думках: козацька ідентичність та соціальний контекст».

Порушені у виступах наших колег проблеми вкрай актуальні, оскільки Україна – держава поліетнічна, багатокультурна, вона є вітчизною представників понад 100 національностей, які проживають на її території. Розвиток культур різних народів нині відбувається під значним впливом процесів глобалізації, які посилюють прагнення до самовираження і національного ідентитету. Глобалізація актуалізує потребу в консолідації етнічної спільноти, у створенні нового ідентифікуючого ідеалу, що має зберегти національну історію, культуру, традиції, міфологію тощо – тобто, все те, що є сутнісним для кожної нації. Крім того, простежується зміна парадигми на етнічну ідентичність, що є однією з основних рис розвитку людства. Та головне полягає у тому, що Україна здатна захистити кожну культурну окремішність.

Під час секційного засідання було презентовано науковий доробок НБУВ: *Слов'янські обрії*. – К., 2008. – Вип. 2; *Українсько-македонський словник* / О. С. Онищенко, Б. Ристовські, В. В. Чумак, Т. Я. Марченко, Н. В. Бенедик. – К., 2008; *Динаміка та стабільність лексичних і словотвірних систем слов'янських мов: тематичний блок, 10–16 вересня 2008 р.*, Охрид, Республіка Македонія; *Українсько-македонський науковий збірник*. – К.: НБУВ, 2008. – Вип. 3.

На другій секції «Ідентичність слов'ян як об'єктивна реальність» (наук. кер. – В. А. Студинський, проф. Національного економічного університету ім. В. Гетьмана, д-р іст. наук, канд. екон. наук; учений секретар – Н. Г. Солонська, керівник культурно-просвітницького центру НБУВ, канд. іст. наук) підвищений інтерес викликала аналітична доповідь, проілюстрована статистичним матеріалом, «Особливості українського мента-

літету та його вплив на економічну трансформацію» (**В. А. Студинський**, проф. Національного економічного університету ім. В. Гетьмана, д-р іст. наук, канд. екон. наук). Науковець, зокрема, зазначив, що в розумінні національного ідентитету важливу роль відіграла спільність економічного життя. Нації, нагадав доповідач, склалися на підґрунті становлення індустріального, капіталістичного суспільства. Нині в Європейському Економічному Співтоваристві формується так звана західноєвропейська спільність економічної дійсності. Україна завдяки своїй ментальності має оригінальний шлях: власний ареал почуттів, традицій, фольклору, міфології і т. д., усвідомлення світу, його світосприйняття, власне, що відрізняє одну націю від іншої і всього того, що створює сферу духовної культури.

Своє бачення проблеми, заявленої на конференції, подано у доповіді «Тоталітаризм і культура (генезис та історична доля соцреалізму і слов'янських народів)» (**Т. П. Руда**, пров. наук. співроб. відділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ, д-р філол. наук). Актуальну тему було порушено у доповіді «Фразеологія перекладів драматургічних творів у слов'янських літературах: проблема культурної асиміляції та адаптації» (**І. М. Юджін**, заввідділу театрознавства та культурології ІМФЕ, д-р мист., чл.-кор. Академії мистецтв України).

Т. С. Воропаєва, ст. наук. співробітниця Центру українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, канд. психол. наук, у своїй доповіді «Слов'янський, національний, цивілізаційний ідентитети громадян України: 1993–2008 рр.» розглянула ідентичність як «динамічну структуру, як процес, включений у цілісну життєдіяльність суб'єкта, нерозривно пов'язаний з когнітивною, емоційною, ціннісно-сисловою та поведінковою сферами особистості, зумовлений її потребами, мотивами, цілями і установками, опосередкований мовою, нормативними, знаковими, символічними, образними, аксіологічними системами культури».

Доповідачка повідомила, що дослідження становлення української ідентичності здійснюється Центром українознавства Київського національного університету в рамках кількох наукових проєктів, а саме: «Українська національна ідея: теоретико-емпіричні аспекти»; «Соціально-психологічні та регіональні аспекти формування національної самосвідомості громадян України як чинника державотворення»; «Трансформація національної ідентичності: історіософські, культурологічні та соціально-психологічні аспекти».

Дослідниця зі Львова, проф. кафедри видавничої справи і редагування Української академії друкарства, канд. філол. наук **Н. І. Черниш** порушила проблему «Енциклопедичне книговидання в реаліях нового тисячоліття: українська та польська моделі», з огляду на те, що українська і польська культури мають спільне православне коріння, спільні риси історичного та культурного розвитку.

Історіографічна доповідь «Відстоювання ідей слов'янської єдності на шпальтах східноукраїнських часописів початку ХХ століття» (**Н. М. Сидоренко**, завкафедрою історії журналістики Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д-р філол. наук; **О. Д. Школьна**, доц. цієї ж кафедри, канд. філол. наук) була цікава тим, що в ній подано історичний зріз заявленої проблеми.

Інтелектуальним, духовним підґрунтям створення і формування слов'янського ідентитету, його засадничих ідентифікаційних основ, що сягають своїм корінням у ІХ–ХІ ст., була писемність, книга, давні бібліотеки, і, зокрема, бібліотеки болгарського царя Симеона, великого київського князя Ярослава Мудрого. Саме на цьому наголошувалося у доповіді «Ядро фондів давніх слов'янських бібліотек як підґрунтя формування слов'янського національного ідентитету» (**Н. Г. Солонська**, керівник культурно-просвітницького центру НБУВ, канд. іст. наук). Бібліотеки в епоху Київської Русі зберігали високу релігійну традицію. І це цілком закономірно, адже православ'я у перші століття свого запровадження у Давньоруській державі відіграло роль стимулятора інтелектуальної та розумової діяльності суспільства, сприяло розвитку писемної та книжкової школи. У доленосному для слов'янської культури процесі хрещення Київської Русі цементуючим чинником і, власне, твірним фундаментом виступили християнська книжність і Бібліотека Ярослава Мудрого, ядром фонду якої була саме богослужбова література.

У рамках роботи другої секції відбулася презентація монографії *Половинчак, Ю. М.* Газета «Киевлянин» і українство: досвід національної самоідентифікації. – К. : НБУВ, 2008. – 218 с. Видання представила автор – ст. наук. співроб. Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади НБУВ, канд. іст. наук **Ю. М. Половинчак**. «Прояви національної свідомості та громадсько-політичної активності поборників окремішності українського народу, – підкреслила вона, – тлумачилися в суспільстві як українство». Автор також зазначила, що «шовіністичні газети, які видавалися в Україні, відігравали особливу роль у формуванні громадської думки з українського питання в Російській імперії, оскільки позиціонували себе як виразники думок і поглядів місцевого населення. Одним з найактивніших видань, що виступали з антиукраїнських позицій у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст., була газета «Киевлянин», якій і присвячено ґрунтовне дослідження.

Учасники засідання третьої секції «Базові ідентифікаційні цінності слов'ян» (наук. кер. – **Е. П. Стоянова**, проф. Київського славистичного університету, д-р філол. наук; учений секретар – **В. В. Лучанська**, канд. пед. наук, докторант Київського національного університету культури і мистецтв) торкалися переважно філологічних та літературознавчих тем. Ґрунтовно ця проблематика висвітлювалася у доповідях «Еволюція ідей про взаємозв'язок мови – культури – мислення в сучасній лінгвістиці» (**Л. І. Даниленко**, ст. наук. спів-

робітник Інституту української мови ім. О. О. Потебні НАН України, канд. філол. наук); «Національно-мовна болгарська ідентичність під кутом зору нової історії» (**Е. П. Стоянова**, проф. Київського славистичного університету, д-р філол. наук); «Взаємодія української мови з іншими (лексичний рівень)» (**Т. Б. Лукінова**, пров. наук. співробітник Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, д-р філол. наук); «Семантична реконструкція у світлі завдань праслов'янської лексики» (**Т. О. Черниш**, проф. Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, д-р філол. наук).

Значні дослідницькі напрацювання відбито у доповідях «Персоніфікація і сучасний фольклоризм у поезії Єжи Герасимовича» (**Ю. Л. Булаховська**, пров. наук. співробітник-консультант Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, д-р філол. наук); «Південно-слов'янська тематика у творчості Олени Пчілки» (**М. В. Гуць**, доц. Українського міжнародного славистичного університету, канд. філол. наук); «Вірші Тараса Шевченка у перекладах польських поетів 20–30-х років ХХ століття» (**Н. О. Лисенко-Єржиківська**, наук. співробітник Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, канд. філол. наук) та ін.

Присутні взяли участь у презентації монографії *Шамрай, М. А.* Альдини в бібліотеках України. – К. : Академперіодика, 2008. Працю представляла також сама авторка – наук. співробітник Інституту археографії і джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України **М. А. Шамрай**. Вона наголосила, що «перелік альдин, які збереглися у найбільших українських бібліотеках, певною мірою підтверджує інтерес наших пращурів до конкретних гуманітарних галузей». Дослідниця зазначила, що «книгознавчий опис альдин вітчизняних книгозбірень дає змогу простежити непростий шлях альдин з Італії і зробити, з певним застереженням, висновки щодо побутування гуманістичної літератури в Україні впродовж ХVІ–ХІХ ст., позаяк друки Мануціїв становили інтерес насамперед для бібліофілів. Паралельно антична спадщина видавалася в інших країнах, книжковий потік з яких прямував до України, як правило, через Польщу, тому альдини доволі скромно представлені у вітчизняних бібліотеках».

По завершенні конференції відбувся науково-просвітницький захід. У його програмі – урочисте відкриття: книжково-інформаційної виставки «Столиці слов'янських держав» (наукова концепція і підготовка співробітників виставкового сектора культурно-просвітницького центру НБУВ (КПЦ НБУВ) **І. А. Прокошиної** (завідуюча), пров. бібліотекаря **С. Г. Шостак**, бібліотекаря першої категорії **Т. Г. Дорошенко**); виставки унікальних картографічних документів із фондів НБУВ під тією ж назвою (наукова концепція і підготовка наук. співроб. відділу обслуговування читачів літературою природничого і технічного профілю **Т. І. Шовкопляс**); виставки «Николай Йонков Вапцаров. (1909–1942)» (загалом – 350 од. зб.); виставки образотворчого мисте-

цтва із зібрання Фонду Президентів України НБУВ «Київ – столийний град Володимира і Ярослава», що експонується вперше. Художнє оформлення та експозицію вищезгаданих виставок здійснили дизайнери КПЦ НБУВ **Л. А. Огир** і **А. Г. Омелянчик**.

З нагоди конференції було підготовлено також електронну виставку «Слов'янський ідентитет» із фондів НБУВ (наукова концепція і підбір літератури канд. іст. наук Н. Г. Солонської). Вона буде представлена у віртуальній бібліотеці Культурно-просвітницького центру НБУВ.

З вітальним словом до учасників заходу звернувся **А. Г. Бровкін**, заступник генерального директора НБУВ, засл. працівник культури України, канд. іст. наук. Перед присутніми виступив **Ю. І. Сєдих**, президент Товариства «Україна – Болгарія», член Київського товариства болгарської культури «Родолубие», дійсний член громадських організацій – Академії будівництва України та Української академії русистики, член Національної спілки журналістів України. Він привітав присутніх із Днем слов'янської писемності і культури, розповів про історію україно-болгарських зв'язків і подарував Національній бібліотеці України книгу: *Шекспір, В. Сонети* / пер. Г. Пилипенко – К., 2005. – 320 с.

Завідділу мистецтва та народної творчості зарубіжних країн ІМФЕ, канд. філол. наук **Л. В. Вахніна** презентувала цілу низку нових славістичних видань Інституту. Це – вельми солідний доробок: спецвипуск журналу «Народна творчість та етнографія» (присвячений болгарській фольклористиці, виданий у рамках проекту спільно з Інститутом фольклору Болгарської Академії Наук); збірник «Українсько-польські культурні взаємини» (К., 2008. – Вип. 2); польський спецвипуск журналу «Студії мистецтвознавчі» (спільний проект ІМФЕ і Інституту мистецтвознавства Польської Академії наук); індивідуальні дослідження: *Segeda, S. Wspylne korzenie cywilizacyjne Polski i Ukrainy (historia, etnologia, archeologia)*. – Lublin : Publikacja Europejskiego Kolegium Polskich i Ukrainskich Uniwersytetyw, 2008. – 183 s.; *Ozhekhovska, M. Problematyka moralna w prozie Jarosiawa Iwaskiewicza*. – Szczecin, 2008. – 213 s.

Прийнято рішення за підсумками конференції підготувати до друку черговий випуск видання «Слов'янські обрії».

Н. Солонська,
керівник культурно-просвітницького центру НБУВ,
канд. іст. наук